

לידל הארט שנה למותו

מייכל הווארד

הרושם הכללי בציבור, כי תרומתו העיקרית של לידל הארט למחשבה הצבאית טמונה היתה בפיתוח רעיונות על לוחמת שריון. אך תפיסת לוחמת השריון לה תרם היתה כשלעצמה רק חלק מפילוסופיה רחבה יותר של מלחמה, ולאמיתו של דבר, של שלום, אותה יצר במשך חייו, ושאיחידותה ומשמעותה לא נפגמו עד היום. מן הראוי לנסות ולתאר פילוסופיה זו בשלמותה.

חשיבתו של לידל הארט עוצבה ללא ספק על-ידי מלחמת-העולם הראשונה. הוא היה אחד מדור הצעירים, משכילים, אוהבי מולדתם ושמהים — אשר טבילת-האש שלהם במלחמה היתה במערכה על הסוס. לעשרות אלפים היתה זו אף טבילת-האש האחרונה; מאלה שנתרו נראה כי חלק הארי קיבל ניסיון זה על כל מוראותיו כהכרחי אם גם לא-נעים ולא איבד את אמונו במערכת הצבאית והחברתית שאיפשרה את התרחשותו. מיעוט, אשר הד קולם גבר מדי עשור-שנים חולף, יצאו במרירות ובאטימית-עיניים נגד אותה מערכת צבאית וחברתית. אך קומץ-אנשים ניסה לחשוב בבהירות כיצד יכול היה טבח מעין זה להתרחש, וכיצד ניתן יהיה למנוע אותו בעתיד. המלחמה היתה גיהנום, אך משאלת-לב בעלמא לא תמנע את הישנותה. היה על מישהו לשקול כיצד, אם אכן תפרוץ המלחמה, ניתן יהיה ללחום אותה באורח נקי יותר ומכריע יותר, ומעל לכל — בשום שכל. היה זמן שבו ניתן היה לדבר בלא אירוניה על „אמנות המלחמה“, כאשר התחרו בעלי-מקצוע זה בזה בכושרם ובאומץ-לבם, בלי להרוס את התרבות במהלכה. כלום לא יוכלו זמנים אלה לשוב שנית?

היתה זו תקוותו של לידל הארט — תקוה אותה לא זנח מעולם לחלוטין — כי אכן יוכלו, והיתה זו תקוה שעשתה אותו, ככתב צבאי צעיר בשנות העשרים של המאה, מקובל בקרב הצבא אותו נטש זה לא מכבר. שיטתו היתה אינדוקטיבית. הוא החל בטקטיקה היסודית ביותר של החי"ר, בערכו נסיונות במה שכבר עשה לו שם כקצין צעיר המאמן תגבורות. ארגון החי"ר במלחמת-העולם הראשונה עדיין נקבע על-ידי מערכת הנשק הבסיסית של המאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה — הרובה והכידון, אשר ניתן היה להשתמש בהם בעילות בהתקפה כבהגנה רק בידי חיילים במבנים פרוסים. אך נשק החי"ר הבסיסי של המאה העשרים היה המקלע; ומשום כך צריך היה לארגן את החי"ר מחדש בקבוצות כדי לשרת את המקלע. יש להחליף את קו הקלעים, קבע לידל הארט ב„יחידת קרב“ כלל-חילית, שמתחלקת ליחידות-

משנה, שכל אחת מהן מסוגלת לתמרן ולנצל באורח עצמאי את הפרצות שיצרו תמרונים אלה. אך כיצד לנצל בתכליתיות? „אולי יש לעשות זאת, הציע בהרצאה ב-1920, על-ידי ישום מעשי של זחלים לכל כלי-התובלה בשדה הקרב או בקרבנות“. ולקראת 1922 פיתח דגם מושלם שבהתאם לו יכלו חי"ר וארטילריה, רכובים על כלי-רכב מתאימים לשתף פעולה עם טנקים, מטוסים מנמיכי-טוס, הממלאים את התפקיד המסורתי של ארטילריה ותובלה אווירית המשמשת לאספקה ולתגבורת. היתה זו תכנית שצדה את עינו השנונה של קפיטן אחד מן הצבא הגרמני ושמו היינץ גודריאן.

מתפיסה חדשה זו של התורה האופרטיבית עבר לידל הארט לחקר דרכים חדשות באסטרטגיה; המבוי-הסתום על הסום לא היה רק תוצאה של דוקטרינה טקטית מוטעית, אלא של דוקטרינה אסטרטגית, ששורשיה בפרשנותו של קלאוזביץ למלחמות נפוליאון. קלאוזביץ הסיק מהן שיש צורך בריכוז כוח גדול ביותר נגד הנקודה החזקה ביותר במערכו של האויב, כדי להכניע את גייסותיו בקרב מכריע; קרב אשר יוודא ניצחון שלם. גוני חשיבתו של קלאוזביץ, כך סיכם, לא הובנו כראוי על-ידי ההולכים בעקבותיו, והתוצאה היתה מלחמה עקובה מדם ושלוש מר כלענה.

יש לזנוח את עקרון ה„ריכוז“ לטובת עקרון ה„תמרון“. במקום לרכז את כוחותיך שלך, עליך לאלץ את האויב להתפרס, על-ידי יצירת איום על יעדים שונים, ולהפתיעו על-ידי התקפה במקום, או בזמן, שבהם אין האויב מוכן. את האסטרטגיה של התקפה חזיתית יש להמיר באסטרטגיה של גישה עקיפה. מלחמת האזרחים האמריקנית הוכרעה לא על-ידי התקפותיו העקובות-מדם של גראנט בחזית המזרחית, אלא על-ידי מערכותיו, שכמעט אינן ידועות, של שרמן במערב ובדרום.

למרות השיפורים הרבים שחלו, בין השאר הודות לתורתו של לידל הארט, בנייהול מלחמת-העולם השנייה לעומת הראשונה, לא הביאו השיפורים המבצעיים הללו, כפי שקיוה, את הימים של מלחמה מוגבלת ושלוש מתון. מלחמת-העולם השנייה ניטשה באכזריות, לעתים קרובות בבזבזנות, אך בהשקעת-מאמצים עילאיים; כל אשר ביקש לידל הארט בתורתו למנוע. קשה לראות כיצד יכלו פני הדברים להיות שונים. כאשר קיומם של עמים נתון בכף, אין הם נוקטים שיטות עדינות. לידל הארט לא היה בלתי ראוי לכשלונו. איש לא הדגיש לעתים קרובות ממנו את הצורך בניתוח חסר-רגשנות כבסיס להיסטוריה ולתורה כאחת, אך הוא עצמו חיפש מפלט מן הדילמה של דורו על-ידי רציונליזציה של הרהורי-הלב. בכך יש לקח מועיל לכל האקדמאים הנחפזים ליעץ בענייני מדיניות. עליהם לכופ את עצמם ואת נושאם לבדיקה מדוקדקת, כדי לזהות ולהבהיר את משוא-הפנים המעוות את שיפוטם. אין בריה בשם מומחה „חסר-

רגשות“, ומן הראוי לזכור זאת גם בימים אלה של לימודים אסטרטגיים וניתוח-קונפליקטים. אך משנמוג העשן לאחר המלחמה ניתן לראות כי מעמדו של לידל הארט, הן כאיש הניתוח הן כהיסטוריון, מבוסס על יסודות בני-קיימא. כיועץ בענייני מדיניות אולי היה שותף להנחות המוטעות של דור מעונה; אך מערכה אחר מערכה באירופה הביאה ראיות לכושר ניתוחו המבצעי, והמצביאים הגרמנים המצליחים ביותר, וכן מרבית המצביאים הבריטים הכנים, חלקו כבוד ראוי להשפעתו. מייסדי הצבא הישראלי החדש, אנשים שלא יכלו להרשות לעצמם להסתכן, הרוו עצמם בכתביו ותמונותיהם החתומות הצטרפו לאלה של הגנרלים הבריטים, האמריקנים והגרמנים שתלויות היו בחדר-עבודתו. כהיסטוריון נתבסס מעמדו על מחקריו, שעדיין אין להם תחליף, של מלחמת-העולם הראשונה ועל הביוגרפיה של הגנרל שרמן שכתב, שיצרה ממד חדש למחקר מלחמת האזרחים האמריקנית. ספרו על תולדות מלחמת-העולם השנייה הופיע אחרי מותו. הספר היה נשלם לפני שנים רבות אילו הקדיש זמן רב יותר בעשור האחרון לעבודתו שלו במקום לסייע לאנשים אחרים בעבודותיהם. לסיכום, ניתן לומר שני דברים על עבודתו כהוגה דעות צבאי מאז המלחמה. ראשית, אזהרותיו בדבר הצורך בהגבלת המלחמה, לא היו מעולם ענייניות יותר. בשנות השלושים אולי היו עדיין טרם זמנן: ניצחון מכריע עדיין היה בגדר האפשר ולמרבה הצער — נחוץ. בעידן הגרעיני היה על לידל הארט רק לחזור על הלקחים להם הטיף במשך ימי חייו — והפעם לא ניתן היה להכחישם; כי בכוח, אם משתמשים בו כל עיקר, יש להשתמש בתבונה ובריסון, כי מטרתה של כל מלחמה היא שלום טוב יותר, וכי טבעו של שלום זה ייקבע לא רק על פי השאלה מי ינצח אלא על-ידי הדרך שבה נוהלה המלחמה. שנית, לידל הארט זכה לראות בחייו את העבודה שביצע כמעט בדד במשך ימי חייו — זוכה לממדים רחבים. אוניברסיטאות הקימו קתדראות ללימודים אסטרטגיים; הוקמו מוסדות עצמאיים או ממומנים על-ידי הממשלה; מיניסטריונים העוסקים במדיניות הגנה או חוץ הקימו צוותי-מחקר מיוחדים שכולם מציבים במפורש או מכללא — כמוטו שלהם את אמרתו של לידל הארט: „אם חפץ אתה בשלום, הבן את המלחמה“. יתכן כי לא די בכל אלה להציל ממשלות משגיאות מבעיתות. האנשים העובדים בממסדים אלה והמיעצים לשליטיהם — כאלה התוקפים אותם על רקע מוסרי — אינם חסינים מטעות וממשפט קדום יותר משהיה לידל הארט עצמו. הבעיות שבהן עליהם לעסוק אינן ניתנות לפתרון אינטלקטואלי או מוסרי „נקיי“. אך לפחות יכולים הם להביא למשימתם את כל העוז האינטלקטואלי והלהט המוסרי שבהם הם ניחנים. ואם יצליחו מחצית הצלחתו של לידל הארט — נוכל לראות עצמנו בני מזל.

בחקרי סדרה ארוכה של מסעי-מלחמה צבאיים, הגעתי לראשונה לידי הבחנת עדיפותה של הגישה העקיפה על זו של הגישה הישירה, ולא ביקשתי אלא דבר שיאיר את צפונות האסטרטגיה. אולם, ככל שהעמיקה המחשבה חדור, החילותי מבין כי תוקפה של הגישה העקיפה חל על מעגל נרחב הרבה יותר — וכי זהו חוק-חיים בכל התחומים: אמת פילוסופית. מעתה, בבואנו לטפל בכל בעיה שהגורם האנושי ממלא בה את התפקיד הראשי נראית הגשמתה כמפתח להישג-המעשי, וחרדתם של בעלי-העניין השונים לאינטרסים שלהם עשוי להביא לניגוד של רצונות. במקרים כאלה, מעוררת הסתערות ישירה של רעיונות חדשים התנגדות עקשנית, דבר המגביר את הקושי להביא לשינוי בהשקפות. את ה"גיוור" ניתן להשיג קל יותר ומהר-יותר על-ידי החדרת רעיון בצורה שאינה מעוררת חשד, או על-ידי הנמקה העוקפת את ההתנגדות האינסטינקטיבית. הגישה העקיפה — חזיון-יסוד היא בממלכת המדיניות לא פחות מכפי שהנה בממלכת המין. רמז, בתחום המסחר, כי לפניך הזדמנות לזכות ב"מציאה" — כוחו רב בהרבה מכל קריאה ישירה לקניית אותה סחורה. אמת פסוקה בכל תחומי החיים היא כי הבטחה בדרכים להשיג את הסכמתו של הממונה-עליך לרעיון חדש היא לשכנעו כי רעיון זה הוא רעיונו שלו! כמו במלחמה, המטרה היא להחליש את ההתנגדות בטרם תנסה לגבור עליה; תיטיב להשיג את התוצאה אם תמשוך את הצד-שכנגד לצאת אל מחוץ לביצוריו.

הגישה העקיפה, הבלתי-ישירה, קשורה בכל הבעיות של השפעת מחשבת אדם על מחשבת רעהו — זה הגורם רב-ההשפעה ביותר שבתולדה האנושית. אכן, קיימת סתירה בין עובדה זו לבין לקח אחר: לא ניתן להגיע למסקנות נכונות, או אף להתקרב אליהן, אלא על-ידי בקשת האמת, בלי להתחשב לאן עשויה היא להוליך, או מה עלולה להיות תוצאתה — לגבי אינטרסים שונים.

קורות-הימים מעידים על התפקיד החיוני אשר מילאו ה"נביאים" בהתקדמות האנושית — ראייה לכוחה המעשי, בסופו של דבר, של הבעת האמת על-ידי אדם, מבלי סייג, כפי שהוא רואה אותה. אולם גם זאת מתברר מתוך תולדות האדם: העובדה שחזונו של "נביאים" נתקבל ונפוץ היתה תלויה תמיד בסוג אחר של אנשים — הלא הם ה"מנהיגים", המגשימים פשרה בין האמת לבין כושרם של בני-אדם לקלוט את אותה אמת. השפעתם של המנהיגים על ההיסטוריה היתה מותנית תכופות במגבלותיהם לגבי ראיית האמת, לא פחות מאשר במידת תבונתם המעשית בהכריזם עליה. על הנביאים להיסקל; זהו גורלם — זהו מבחנה של הגשמת יעודם. אולם מנהיג אשר נסקל — הרי הוכחה לכך שנכשל בתפקידו — מחמת ליקוי תבונה, ועל-כי נתחלף לו תפקידו בזה של נביא.

מתוך דברי לידל הארט
בספרו „אסטרטגיה של גישה עקיפה“

ואף-על-פי-כן עדיין רבים סימני השאלה ביחס לכדאיותו של מפעל, בו הושקעו סכומים כה גדולים. כבר עתה ידוע כי הסכנות לאוכלוסיה הנובית המתגוררת מסביב ל"אגם נאצר" ומעבר לגבול הסודאני, לא פחתו. במימי האגם נוצרו עתה תנאים נוחים להתרבות יתושי הקדחת. ארגון הבריאות הבין-לאומי הזהיר שאם לא תיעשה פעולה מהירה, עלולים שני מיליוני נפש המתגוררים בסביבות הסכר לחלות במחלת המלאריה. זוהי תוצאה מיידית. אך קיימות גם סכנות נוספות, שאת שיעורן קשה עדיין לאמוד. לפני שנבנה הסכר הגבוה, גרפו מימי הנילוס מדי

שנה כ-110 מיליון טונות סחף, המכיל טיין עשיר במרכיבי מזון ובחמרים שתרמו להעשרת הדגה באיזור הדלתא ובאגן המזרחי של הים-התיכון. עם השלמת הסכר פחת שלל הדיג באיזור הדלתא מ-40 אלף טונות ל-500 טון בשנה. תוצאה אחרת: הסחף חיזק בעבר את החוף החולי באיזור הדלתא. אולם עתה, נחלש החוף והים מכרסם בו ומאיים להשחית מטעים ולהציף כפרים שלמים. כבר עתה ידוע כי שני קילומטרים חוף באיזור ה-דלתא נהרסו בגלי הים, בהיעדר הטיין. מוסדות האו"ם החליטו להקציב 2 מיליון דולר למחקר אשר יקבע באיזון מידה

הביאה הקמת סכר אסואן להגברת המליחות באגן המזרחי של הים-התיכון.

סיכום

על אף התקלות אל למישהו להפחית בערכו של המפעל, הן מבחינה כלכלית והן כביטוי למאמץ המדיני של ברית-המועצות במזרח-התיכון.

המאבקים המדיניים שנתלו להקמת הסכר הגבוה באסואן ב-15 השנים האחרונות, שיוו לו חשיבות החורגת בהרבה מן המסגרת של מפעל פיתוח מקומי.

מתוך דברי לידל הארט (המשך מעמוד 20)

רק הזמן בלבד עשוי להכריע האמנם תוצאתו של הקרבן — יש בה משום פיצוי ראוי לכישלון לכאורה כמנהיג, המעטה עליו כבוד כאדם. הוא נמנע לפחות משגיאתם המקובלת של מנהיגים — זו של הקרבת האמת למען נוחות השעה, בלי שיהא בכך בסופו של דבר, יתרון לעניין שבשמו ולמענו הם פועלים.

היש דרך מעשית, בה ניתן למזג את ההתקדמות לקראת השגת האמת עם ההתקדמות לקראת קבלתה על-ידי הרבים? פתרון לבעיה זו נסתמן מתוך התבוננות בעקרונות אסטרטגיים — המצביעים על חשיבות התמדה ודבקות במטרה, וכן על החשיבות של התירה לקראתה בדרך אשר תתאים לנסיבות. התנגדות לאמת — היא דבר בלתי-ימנע, וביחוד אם אותה אמת לובשת דמות של רעיון חדש; אולם התנגדות זו ניתנת להקטינה על-ידי משקיעים מחשבה לא רק במטרה גופה אלא גם בשאלת דרכי הגישה אליה. הימנע מהתקפה חזיתית על עמדה מבוססת ויציבה — והשתדל לעקפה על-ידי

תנועה-אגפית, כך שצד חדיר יותר יחשף בפני מבקע האמת. אולם, בכל גישה בלתי-ישירה כזאת דאג-נא לכך כי לא תסטה מן האמת — כי אין דבר הגוזר כל כך על קידומה הממשי של האמת מאשר השקיעה לתוך הבלתי-אמתי. בהשקיפנו אחורנית על שלבים בהם זכו מחשבות חדשות להתקבל על דעת הרבים — רואים אנו כי התהליך הוקל שעה שניתן היה להציגן לא כמשהו חדש מיסודו, כי אם כתחייבות, בלבוש חדיש, של עקרון או נוהג מקודש-מסורת שנשתכח. אין כל צורך להשתמש בהונאה לשם כך, אלא להקפיד ולגלות את הקשר בין הדברים ולציין — כי אין החדש תחת השמש. דוגמה נאה לכך שימש האופן בו רוככה ההתנגדות למיכון על-ידי הציון פירי הרכב המשוריין הנייד — הטנק מהיר-התנועה — הריהו, ביסודו של דבר, רק יורשו של הפרש-המשוריין, והוא-הוא האמצעי הטבעי להחייבת מחדש את התפקיד המכריע אשר חיל-הפרשים מילא אותו בדורות-עברו.